

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

УДК 94(498):342.5»1821»

DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v5.2025.1>

Я. В. Попенко

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри права*

*Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького
orcid.org/0000-0003-0841-0875*

І. В. Беседіна

старший викладач кафедри права

*Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького
orcid.org/0000-0001-8631-8332*

КОНЦЕПЦІЯ ВЛАДИ ТА НАРОДНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ В РАННІХ МАНІФЕСТАХ ТУДОРА ВЛАДИМИРЕСКУ

У статті досліджуються державно-правові погляди Тудора Владимиреску на основі двох ключових програмних документів повстання 1821 року – Падешської прокламації (23 січня 1821 р.) та «Вимог румунського народу» (16 лютого 1821 р.). Аналіз цих джерел дозволяє виокремити ранню політико-правову концепцію лідера повстання, що формувалася на перетині традиційного уявлення про владу господаря (правителя), зростання автономістських настроїв та впливу ідей європейської політичної модерності.

У роботі простежено, як у ранніх маніфестах Т. Владимиреску поступово оформлюється концепція народно-го суверенітету: народ виступає носієм політичної волі, а влада господаря розглядається як похідна від суспільного блага та загального інтересу. Особлива увага приділяється визначенню ролі боярства та місцевого управління, критиці зловживань влади та прагненню до створення більш прозорої моделі державного та політичного правопорядку. В дослідженні акцентовано, що хоча вимоги Т. Владимиреску ще не утворювали цілісної правової доктрини, але вони містили виразну програму реформ: обмеження влади господаря та бояр, посилення відповідальності державних чиновників, утвердження принципів справедливості, захисту прав селян та рівності перед законом. На підставі текстуального аналізу показано, що ці документи становлять ранній етап формування політичної концепції Т. Владимиреску, який став підґрунтям для подальших звернень та програмних заяв лідера повстання. Дослідження підкреслює значення цих актів, як важливих маркерів державно-політичної еволюції румунського суспільства у період подальших модерних трансформацій на шляху створення власної незалежної держави.

Отже, Падешська прокламація та «Вимоги румунського народу» репрезентують зародження модерної румунської політико-правової думки, у центрі якої – ідея легітимності влади через служіння народові.

Ключові слова: «Вимоги румунського народу», народний суверенітет, Падешська прокламація, повстання 1821 р., політико-правові ідеї.

Popenko Ya. V., Besedina I. V. THE CONCEPT OF POWER AND POPULAR SOVEREIGNTY IN THE EARLY MANIFESTOS OF TUDOR VLADIMIRESCU

The state and legal views of Tudor Vladimirescu on the basis of two key program documents of the 1821 uprising such as the Padesh Proclamation (January 23, 1821) and the «Demands of the Romanian People» (February 16, 1821) have been researched in the article. The analysis of these sources allows singling out the early political and legal concept of the leader of the uprising, which has been formed at the intersection of the traditional idea of the power of the master (ruler), the growth of autonomist sentiments and the influence of the ideas of the European political modernity. The concept of popular sovereignty is gradually taking shape in the early manifestos of T. Vladimirescu has been traced in the work such as the people act as the bearer of political will, and the power of the master is considered as derived from the public good and general interest. Particular attention is paid to the definition of the role of the boyars and local government, the criticism of abuses of power and the aspiration to the creation of more transparent model of state and political law and order. It has been accented in the research that although T. Vladimirescu's demands haven't formed the holistic legal doctrine yet, they have contained the clear program of reforms such as the limitation of the power of the master and boyars, strengthening of the responsibility of state officials, establishment of the principles of justice, the protection of the rights of peasants and equality before the law. Based on textual analysis, it has been shown that these documents constitute the early stage in the formation of T. Vladimirescu's political concept, which has become the basis for the further appeals and programmatic statements of the leader of the uprising.

The research emphasizes the meaning of these acts as the important markers of the state and political evolution of the Romanian society during the period of further modern transformations on the way of the creation its own independent state. Thus, the Padesh Proclamation and the «Demands of the Romanian People» represent the origin of the modern Romanian political and legal thought centered on the idea of the legitimacy of power through service to the people.

Key words: «Demands of the Romanian People», popular sovereignty, the Padesh Proclamation, uprising of 1821, political and legal idea.

Постановка проблеми та актуальність. Проблематика державно-правових поглядів Т. Владимиреску посідає важливе місце в дослідженнях румунської державно-правової думки першої половини XIX ст. Повстання 1821 р. традиційно розглядається, як соціально-політичний рух, що відіграв ключову роль у переході Валахії від фанаріотського правління до нової епохи політичних трансформацій. Водночас питання змісту та еволюції політико-правових уявлень самого Т. Владимиреску нерідко залишаються на периферії уваги дослідників, оскільки більшість праць акцентують передусім на перебігу подій, військово-політичних аспектах та соціальній базі руху. Особливо недостатньо вивчено ранні програмні документи – Падешська прокламація (23.01.1821 р.) та «Вимоги румунського народу» (16.02.1821 р.), які за своїм змістом виходять за межі звичайних повстанських звернень та відображають спробу концептуалізувати нові засади державно-правового порядку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В історіографії наявні ґрунтовні дослідження, присвячені соціальним витокам повстання, його наслідкам та ролі Т. Владимиреску, як військового та політичного діяча [4]. Однак аналіз програмних актів 1821 р. здебільшого подається фрагментарно, а їхній правовий зміст залишається недостатньо розкритим [1; 5; 7]. Відсутність системного аналізу цих текстів ускладнює розуміння того, яким чином формувалася концепція влади, справедливості, ролі боярства, господаря та народного суверенітету у поглядах лідера повстання. Саме тому звернення до ранніх маніфестів Т. Владимиреску є важливим як для відтворення внутрішньої логіки його політичного мислення, так і для ширшого контексту розвитку румунської державно-правової думки доби перед модерними реформами.

Мета та завдання дослідження. Метою статті є з'ясувати ключові особливості державно-правових поглядів Т. Владимиреску на основі аналізу Падешської прокламації та «Вимог румунського народу» 1821 р. Для досягнення визначеної мети передбачено виконання наступних завдань: проаналізувати зміст обох документів як програмних актів повстання; визначити основні елементи державно-правових ідей Т. Владимиреску; простежити формування концепції влади та народного суверенітету; окреслити уявлення лідера про систему управління князівством, принципи суспільної справедливості; визначити місце цих

документів у розвитку румунської державно-правової думки першої половини XIX ст.

Отже, стаття спрямована на заповнення наявної дослідницької прогалини та пропонує цілісне розуміння ранніх маніфестів Т. Владимиреску як важливого джерела становлення модерних державно-правових уявлень в Румунії.

Виклад основного матеріалу. На думку Н. Йорги, повстання Т. Владимиреску стало справжнім соціальним вибухом у Румунії – «сильною та сміливою революцією, яка не змогла досягти своєї мети і, отже, не змогла проявити себе повною мірою, тому і не була гідно оцінена сучасниками» [4, р. III]. Дослідник підкреслював, що головною метою діяльності Т. Владимиреску було національне державотворення, яке він намагався реалізувати в умовах складної внутрішньої та зовнішньополітичної ситуації.

Зазначимо, що події 1821 р. в Дунайських князівствах розгорталися на тлі взаємодії внутрішнього національного чинника (повстання Т. Владимиреску у Валахії та виступ О. Іспиланті в Молдавії) і протиставлення міжнародної дипломатії (насамперед османської, австрійської та російської). Фактично повстання Т. Владимиреску стало не лише румунським (національним), а й важливим європейським політичним фактором, здатним суттєво змінити розстановку сил у Карпато-Дунайському регіоні. Виникла ситуація, за якої конституційно-правові ідеї цього часу проявилися у протиставленні революційної легітимності та міжнародно-правового протекторату, у зародженні федеративних проєктів та у першій зміні статусу князівств під зовнішнім тиском [6, р. 12]. За Н. Йоргою, створення Румунської держави та консолідації нації Т. Владимиреску прагнув досягти через утвердження земельної (територіальної), економічної, соціальної та політичної свободи, а основою цього державотворчого процесу мала стати ідея «торжества прав, які були і залишаються у румунів усіх станів» [4, р. XVI].

Відзначимо, що на початку XIX ст. влада в Дунайських князівствах фактично опинилася в руках іноземців, і навіть місцеві дворянські (боярські) роди були значною мірою позбавлені впливу. Подібна ситуація стала наслідком політики Османської імперії, яка, порушуючи договори та власні зобов'язання, передала владу в князівствах фанаріотам. Їхнє правління привело до соціально-економічного та національно-культурного занепаду регіону [1, р. 17–18]. Підтвердження цьому знаходимо у свідченнях

очевидців тих подій. Зокрема, за спостереженнями М. Чорану, напередодні повстання всю владу в країні – від митрополита та єпископів, шкільну систему, місцеве духовенство, торгівлю та державну адміністрацію – контролювали греки. Румунська мова була витіснена: навчання та богослужіння здійснювалися виключно грецькою. Лише селяни залишалися румунами, проте саме вони найбільше потерпали від утисків та були позбавлені права на спадкові землі. Доведені до відчаю, місцеві мешканці ставали розбійниками («йшли у ліс») або втікали за Дунай на територію Туреччини, де, за свідченнями сучасників, жилося значно легше [4, р. 230].

Як наслідок, основною причиною повстання 1821 р. визначався «немилосердний грабунки місцевого люду» з боку адміністрації. Це була своєрідна пряма «реакція» румунського населення на свавілля місцевих бояр, іноземних найманців та жорстоке управління в умовах фанаріотського режиму. Як показав подальший перебіг подій (стаття не передбачає аналіз військових подій 1821 р. – *авт.*), дії Т. Владимиреску засвідчили, що, з одного боку, народне невдоволення об'єднувало населення у боротьбі проти соціально-економічної несправедливості та корупції, а з іншого – демонструвало прагнення румунів захищати свої права, зміцнювати автономію та посилювати контроль над внутрішнім управлінням. До речі, саме таку соціальну-правову причину повстання відмічали і тогочасні австрійські політичні кола, підкреслюючи, що революція Т. Владимиреску поєднувала захист громадянських прав, обмеження влади місцевих еліт та відновлення «справедливості». Паралельно висловлювалося і занепокоєння, що подібна «демагогічна теорія» може знайти прихильників у Молдавії, де рух спротиву очолив О. Іспиланті [6, р. 13].

Слід наголосити, що державно-правова та соціально-політична програма Т. Владимиреску, так само як і усвідомлення необхідності реформування системи управління у Валахії, формувалися поступово. У листі від 05.02.1815 р. майбутній лідер повстання окреслює низку концептуальних ідей, які згодом стануть фундаментом його політичної програми. Зокрема, він висуває думку, що легітимність національного провідника/лідера має ґрунтуватися не лише на формальному наданні влади, а й на довірі народу, – що свідчить про зародження ідеї народного представництва. Він засуджує державне свавілля, наголошуючи, що влада, яка вдається до покарання без суду та практикує принцип колективної відповідальності, втрачає моральну та правову легітимність (протест проти застосування позасудових репресій) [1, р. 22].

Окремо він визначає, що джерелом суспільної цінності людини є не її походження чи станове положення, а користь і служіння громаді/

суспільству, формуючи тим самим ідею «соціальної справедливості» та «проторівності». Важливим є і його твердження про право народу на самооборону та підтримання правопорядку, що корелюється з природно-правовою традицією права на опір та захист від узурпації влади. Паралельно вибудовується ранній національно-державницький дискурс, у межах якого захист гідності народу постає як колективна цінність. Зрештою, простежується і ключовий принцип його політико-правової етики: несправедливий суспільний лад неминує породжує спротив, а моральна влада є правомірною лише в тому випадку, коли вона є справедливою («справедлива влада = моральна влада») [2, р. 90–91].

Одним із перших звернень Т. Владимиреску до мешканців Валахії стала так звана «Падешська прокламація» від 23.01.1821 р. Зазначений документ не лише закликав до загального повстання, а й містив низку державно-політичних, правових та соціальних поглядів Т. Владимиреску:

1. Звертаючись до мешканців Малої Валахії (*Олтенія – історична область на південному заході сучасної Румунії*), Т. Владимиреску наголошував, що він розпочав опір не проти Османської імперії, а виключно проти греків-фанаріотів, які разом із місцевими боярами нещадно грабували румунський народ, позбавляли його прав та ігнорували законні інтереси. Таким чином, він формально не заперечував зверхність султана, але виступав проти «посередників-намісників». Його ідеалом було створення автономної та законної Валахії під верховною владою султана, але без фанаріотів;

2. Проголошення ідеї народного суверенітету та законності влади («збори мають організовуватися для блага та користі всієї країни»; «законність та справедливість мають стосуватися всіх станів, а не лише знаті»). В даному контексті відзначимо, що такі юридичні визначення (терміни), як «зібрання народу», «воля всього народу», «громадський порядок» та ін., взагалі характерні для практично всіх листів, прокламацій, звернень Т. Владимиреску. Це у свою чергу, за висловом сучасних дослідників, підкреслює «єдність концепції та стилю» [1, с. 24] його поглядів на реформування князівства.

3. Утвердження принципу відповідальності правителів (керівників) перед суспільством – «керівник не має діяти всупереч інтересам народу»;

4. Заклик до військової мобілізації для захисту своїх прав – участь у зборах та організований опір трактується як демонстрація права народу на збройний захист своїх свобод та майна [1, с. 26];

5. Морально-релігійна легітимація права на повстання («жодне правило не забороняє людині зустрічати зло злом»; «якщо зло не прийнято Богом, руйнівники творців зла роблять добру справу перед Ним»). Апеляція автора до вищих

сил є спробою надати народній боротьбі проти тиранії морального та релігійного виправдання;

6. Захист соціально-економічних інтересів селян і міщан. Приватне майно «простих людей» є недоторканим, а об'єктом конфіскації мало стати лише майно можновладців (їхнє майно «має бути взяте для загального блага») [2, р. 207–208]. Ця теза, з одного боку, стала демонстрацією соціальної спрямованості повстанського руху. З іншого боку, конфісковані маєтки, отримані шляхом зловживань або іншим незаконним способом, мають служити «для загального добра» [7, р. 96]. Це свідчить про прояв ідеї публічного/громадського інтересу, тобто раннього аналога сучасних понять «державне або громадське благо» та «суспільна користь як критерій права».

Акцентуючи на соціально-економічному аспекті спротиву, Т. Владимиреску здобув міцну народну підтримку. Проголосивши звільнення селян від сплати непомірних податків та повернення їхніх прав, він отримав підтримку місцевих сіл та повітів, особливо тих, що страждали від зловживань фанаріотів. Це створило потужну базу для подальших дій і стало початком організованого руху за відновлення прав у Валахії [1, р. 24].

В цілому «Падешська прокламація» стала одним із перших «політико-правових актів» модерної доби на території Валахії. Документ заклав ідею необхідності запровадження державного права, яке спирається на народну волю; він став основою для концепції соціальної справедливості та правової рівності. Фактично прокламація виконала роль своєрідної програмної декларації революційних подій 1821 р.

Вторгнення О. Іпсиланті в Молдавське князівство дозволило Т. Владимиреску отримати додатковий час та ресурси для зміцнення своєї влади та підготовки до подальших дій, не вступаючи в пряме зіткнення з силами османів. Окремо слід відзначити, що прокламації, зроблені О. Іпсиланті в Молдавії, опосередковано підтримали Т. Владимиреску, створюючи сприятливі умови для румунського патріотичного руху та послаблюючи контроль грецьких чиновників. Вони певною мірою підсилювали легітимність Т. Владимиреску як захисника прав і свобод повсталих румунів.

Найбільш повно та узагальнено державно-правові та соціально-економічні погляди Т. Владимиреску знайшли своє відображення у «*Cererile porodului rumînesc*» («Вимоги румунського народу»). Документ датований 16.02.1821 р. (румунською мовою) [2, р. 272–274] і, за даними дослідників, наведений також у більш розширеній версії німецькою мовою [2, р. 274–281; 3, р. 593–594]. Він став не просто переліком соціально-економічних вимог, а містив цілісну програму державно-правових перетворень у Волооському князівстві. Цей акт, без сумніву,

став важливим елементом становлення та розвитку ідей і проєктів раннього конституціоналізму та суспільного договору з елементами соціального і національно-визвольного руху в румунському середовищі 1820-х рр. XIX ст. Основні концептуальні ідеї та їх підтвердження в тексті документу від 16.02.1821 р. в узагальненому вигляді можна представити так:

1. З позицій стратегічного державотворення у програмі Т. Владимиреску простежується прагнення впровадження домінування національного пріоритету як ключового вектора розвитку держави, спрямованого на зміцнення нації як політичної спільноти, що володіє власною ідентичністю та здатністю до самостійного інституційного відтворення та розвитку. Ця ідея знайшла своє відображення у п. 1, де визначалося, що «господар може привести не більше чотирьох грецьких бояр»; у п. 2 передбачалося звільнення румунської церкви від іноземного впливу: «усі єпископські кафедри та монастирі повинні бути звільнені від грецьких ченців, за винятком найстаріших» [2, р. 278]. Цей пункт мав важливе значення для розвитку князівства з точки зору підготовки національних управлінських кадрів, адже церква мала утримувати школи, «де румунська молодь – заможна та незаможна – навчалася б за кошт церкви».

Обмеження для іноземців передбачалися і в інших сферах життєдіяльності князівства: п. 11 – скасування всіх податкових привілеїв іноземців; п. 14 – «припинення платні іноземцям». Водночас, для забезпечення стабільного розвитку економіки князівства зазначалося, що «іноземці, які оселяються у країні», впродовж року податки не сплачуватимуть (п. 25) [2, р. 280].

2. Національні збройні сили, у розумінні Т. Владимиреску, мали стати ключовим інститутом державності, забезпечуючи захист суверенітету, територіальної цілісності та політичної незалежності (автономності) князівства. Вони мали виконувати не лише військові функції, а й виступати важливим чинником консолідації суспільства, гарантом безпеки та опорою у процесах національного державотворення. У п. 13 передбачалося створення війська чисельністю 4 200 чол., утримання якого мало здійснюватися за рахунок прибутків монастирів та доходів, звільнених від оподаткування [2, р. 279].

3. Народ є єдиним джерелом влади в князівстві (ідея народного суверенітету). У тексті документу саме народ має визначати правителя (керівника); зокрема, у п. 32 зазначалося: «Тудор Владимиреску визнається обраним народом провідником і управителем, відповідальним за внутрішній і зовнішній порядок» [2, р. 281]. Це обмеження стосувалося не лише правителя. За народом закріплювалося також право визна-

чати, хто обійматиме посаду митрополита. Так, у п. 18 передбачалося: «митрополита, обраного без згоди народу, змістити і замінити тим, кого обере народ» [2, р. 279]. Важливою ознакою впровадження прогресивних принципів «конституційного» ладу князівства стала теза, що ніхто не може узурпувати державну владу, яка належить народові. Важливі рішення мають схвалюватися народом та працювати на користь держави; наприклад, у п. 9 передбачалося, що податки та надзвичайні збори можливі лише у разі потреби держави та за згодою всього народу. З позиції теорії сучасного конституційного права, можемо констатувати, що мова йде про право народу (нації) на проведення референдуму, як форми безпосередньої демократії.

4. Ідея державного суверенітету, легітимності влади та юридичне закріплення устрою князівства. Програма, з одного боку, відображає реальний стан автономного підпорядкування Волоського князівства Османській імперії. З іншого боку, всі проголошені у документі вимоги реформ мали бути закріплені письмово, скріплені присягою та підтверджені імперською (султанською) грамотою за згодою австрійської та російської монархій. У цьому контексті можна відстежити прагнення підтвердити автономію князівства та легітимність нової влади з боку Османської імперії, а також надати реформам міжнародно-правового захисту з боку Австрійської та Російської імперій. В даному випадку – усі положення матимуть силу юридичного договору з відповідними наслідками [2, р. 281].

5. Обмеження влади правителя (господаря) князівства. У документі чітко простежується ідея необхідності впровадження інституту договірної монархії, коли влада правителя обмежується певними угодами (як правило, конституцією). Ця форма правління, на думку Т. Владимиреску, мала замінити абсолютну монархію. Теза відображена в останньому абзаці документу: «Кожний новий господар перед вступом у країну зобов'язаний підписати ці пункти на березі Дунаю – і лише після цього може увійти до держави» [2, р. 281]. Влада господаря, при цьому, обмежується внутрішнім законодавством: п. 1 – господар може привести не більше чотирьох грецьких бояр (прагнення відновити національний контроль над управлінням та зменшити вплив фанаріотської адміністрації у державному апараті); п. 5 – заборона підвищувати податки понад визначені раніше угоди; п. 17 – скасування всіх привілеїв, ухвалених всупереч волі народу. Водночас у програмі Т. Владимиреску встановлювалися окремі привілеї для господаря та його родини (п. 26) [2, р. 280]. Таким чином, документ не скасовував сам монархічний інститут правління, а накладав на нього обмежувальні (законні) умови.

6. Важливим прогресивним елементом зміни існуючої системи державного управління, мав стати принцип меритократії. Згідно з цим принципом керівні посади мають обіймати найкомпетентніші люди, незалежно від їхнього соціального походження або фінансового стану. Іншими словами, влада надається за заслуги, досягнення та вміння, а не за родинні зв'язки чи багатство. Підтвердження цієї ідеї чітко відображено у кількох пунктах документу: п. 7 – «державні та церковні посади не повинні продаватися»; п. 8 – «посади надавати за заслуги, а не за походження» [5, р. 45]. Впровадження та реалізація принципу меритократії доповнювалася ефективною антикорупційною «програмою» реформ державної системи. Її складовими мали стати: скасування окремих посад; обмеження чисельності чиновників та зниження оплати їх утримання; реформа адміністрації задля підвищення ефективності (пп. 12, 15-16, 20, 22); боротьба з корупцією та зловживаннями посадових осіб у вигляді конфіскації майна (п. 30), усунення з посад (п. 31) та застосування різного виду кримінальних покарань (пп. 23, 28-29).

Особливе місце у програмі Т. Владимиреску займав п. 4. У ньому проголошується необхідність визнати недійсними всі розпорядження попереднього господаря О. Суцу, за винятком тих, що сприяли добробуту батьківщини [1, р. 32]. Окремо підкреслювалося, що державні посади повинні оновлюватися не частіше ніж раз на дванадцять років, що мало запобігти концентрації влади в руках окремих осіб та обмежити можливості для корупційних зловживань. По суті, цей пункт відображає прагнення встановити законність, ефективність управління та обмежити свавілля господарів, що відповідає ідеї модернізації всіх державних інститутів.

7. У програмі також відображено окремі принципи соціальної справедливості, що передбачали скасування надмірних та несправедливих податків. Зокрема, у документі (п. 3) декларується необхідність ліквідації двох із шести податкових зборів, а також повернення до попереднього податкового навантаження (пп. 20-21), яке було більш лояльним. Будівництво та утримання інфраструктури князівства, зокрема столиці, пропонувалося фінансувати за рахунок митних зборів, а не селян (п. 27). Крім того, запроваджувалося заборона стягувати «зайві побори» з цехових організацій та інших груп населення (п. 9) [1, р. 32; 2, р. 278-280].

Важливою складовою програми була митна реформа. Зокрема, п. 6 передбачав скасування внутрішніх мит; мито «як у цивілізованих народів» пропонувалося стягувати виключно на державних кордонах; експорт до Османської імперії мав бути вільним. Окрема увага приді-

лялася регулюванню цінової політики на продовольство – дозволено націнка не повинна була перевищувати 10 %, а державним службовцям заборонялося штучно підвищувати ціни (п. 19).

8. Вагоме місце в програмі займали соціальні гарантії для населення, зокрема підкреслювалася необхідність підтримки незаможних верств. У цьому контексті важливим є п. 33, який передбачав, що саме держава брала на себе фінансування продуктивних запасів, які традиційно надавалися населенню монастирями чи боярами [2, р. 281]. Це свідчить про прагнення до централізації та соціальної відповідальності.

Програма також містила вимоги скасування примусових форм праці (п. 10), які розцінювалися як інструмент зловживань. Пункт 24 програми Т. Владимиреску, який передбачав заборону формування насильницьких «компаній» з селян, відображає прагнення лідера валаського повстання захистити селян від примусових та збройних форм організації праці та контролю. Під такими «компаніями» розумілися напіввійськові формування, створювані поміщиками або чиновниками для примусового збору податків, придушення повстань або для виконання особистих інтересів заможних верств населення. Заборона їх формування мала на меті забезпечити соціальний захист селян, обмежити експлуатацію та насильство над ними і встановити справедливі (законні) відносини між владою та населенням. Таким чином, цей пункт програми засвідчує важливість соціальної рівності та правового регулювання у процесі реформування суспільних відносин на місцевому рівні.

Таким чином, у документі від 16.02.1821 р. простежується прагнення обмежити владу господаря юридичними механізмами; забезпечити верховенство закону та скасувати свавільні фінансові та адміністративні практики; реформувати систему державної служби на засадах професійної компетентності. Важливою складовою є національний характер програми – усунення іноземного (фанаріотського) впливу, захист інтересів корінного населення, утвердження підзвітної громаді церкви та розвиток освіти.

Документ передбачав створення власних збройних сил для охорони кордонів і підтримання громадського порядку, виражену податкову та митну систему, орієнтовану на стимулювання торгівлі та зменшення фінансового тиску, а також окреслював принципи соціальної справедливості та відповідальності посадовців за зловживання. Усе це дозволяє розглядати документ як маніфест національного відродження, проект модернізації державного устрою та важливе джерело формування румунської політико-правової

думки, що заклало основи переходу від феодально-привілейованої моделі влади до концепції держави, орієнтованої на закон, націю та суспільний запит. М. Чорану, оцінюючи події 1821 р. та роль Т. Владимиреску, зазначав: «Попри те, що завершення цієї революції було сумним і трагічним, саме Тудор став тим, хто, наслідуючи приклад предків, уперше підняв національний прапор. Він усунув греків із престолів князівств і повернув румунів на престолі їхньої батьківщини. Безперечно, нація досягла б набагато більшого, якби ті, що називали себе її опорою, не виступили проти неї» [4, р. 228].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Аналіз ранніх маніфестів Т. Владимиреску дозволяє стверджувати, що ідеї народного суверенітету, законності влади та соціальної справедливості стали фундаментом ранньорумунського конституційного мислення. Повстання 1821 р. у Валахії, його програми та документи, зокрема «Падешська прокламація» та «Cererile norodului rumînesc», демонструють прагнення поєднати народну підтримку, обмежити свавілля правителів та забезпечити верховенство права та закону. Ці джерела свідчать про ранню форму національної державності та розвиток концепції суспільного договору в румунському суспільстві. Дослідження ідей Т. Владимиреску відкриває широкі перспективи для подальшого вивчення еволюції конституційних поглядів у Румунії, порівняльного аналізу з європейським конституціоналізмом та розвитку сучасних правових та політичних інститутів.

Література

1. Avram C.G., Cercel S. Concepte și argumente juridice în documentele programatice ale Revoluției de la 1821. 1821–2021. *Bicentenarul revoluției conduse de Tudor Vladimirescu*. Târgoviște : Editura Cetatea de Scaun, 2021. P. 15–37.
2. Documente privind istoria României. Răscoala din 1821. Documente interne. Vol. I. București : Editura Academiei Republicii Populare Romîne, 1959, 442 p.
3. Hurmuzaki E. (red.). Documente privitoare la istoria românilor. Vol. X : Rapoarte consulare prusiene din Iași și București 1763–1844. București : Stabilimentului grafic I.V. Soccec, 1897. 694 p.
4. Iorga N. Izvoarele contemporane asupra mișcării lui Tudor Vladimirescu. București : Librăriile «Cartea Românească» și Pavel Suru, 1921. 423 p.
5. Militaru I. Conștiința de sine reflectată în programele revoluționare ale modernității românești. 1821–2021. *Bicentenarul revoluției conduse de Tudor Vladimirescu*. Târgoviște : Editura Cetatea de Scaun, 2021. P. 38–45.
6. Revoluția din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu. Documente externe. București : Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1980. 496 p.
7. Șendrulescu I.Gh. Proclamația de la Padeș. Studii și Articole de Istorie. 1973. XXIII. P. 95–97.

Дата першого надходження рукопису до видання: 19.11.2025
 Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 16.12.2025
 Дата публікації: 30.12.2025